

УДК 94:322:261.7:172.3(477)

Т. В. Грушева

ПРОТЕСТАНТСЬКА МОДЕЛЬ ЖИТТЄВОГО УСПІХУ ЧЕРЕЗ ПРИЗМУ УКРАЇНСЬКОЇ ДУХОВНОЇ ТРАДИЦІЇ

У статті розглядається протестантська модель життєвого успіху, яка є властивою для українських віруючих. Вказується на відмову від аскези в протестантському середовищі. У той же час протестантське вчення виступає проти багатства як самоцілі, а розуміння життєвого успіху для українських віруючих не вимірюється матеріальними показниками. У протестантських громадах концентрується увага на участі в економічному, політичному житті держави, а також на допомозі у вирішенні гострих соціальних проблем. Протестанти різних конфесій здійснюють благодійні проекти і місіонерську роботу. Синтез особистого успіху із соціальним став взірцем для життєвих орієнтирів вітчизняних протестантів.

Ключові слова: протестанти, цінності, індивідуальний успіх.

500 років тому почалася нова епоха в розвитку людства, започаткована подіями Реформації. Переосмислення функції церкви змінило хід історії Європи, а пізніше й інших частин світу. Соціокультурний вплив ідей Реформації відобразився, у першу чергу, на духовному розвитку та моральних принципах християн, що мало продовження в економічній, правовій, науковій, культурній сферах. Таким чином, протестантизм відіграв визначальну роль у формуванні світогляду західної людини, сприяв економічним успіхам. Актуальність дослідження протестантської моделі життєвого успіху пов'язана із необхідністю вивчення духовної історії України та релігійного ландшафту західного світу на початку XXI ст.

У сучасній Україні пізньопротестантське середовище – вагомий чинник духовного світу і культури за причини свого динамічного розвитку та участі в суспільному житті країни. Представники протестантських громад не відмовляються від економічної, політичної активності та вирішення гострих соціальних проблем. Розглянемо протестантську модель життєвого успіху, яку продукують українські віруючі. Це – мета даного дослідження.

Релігія, як явище, знаходиться в умовах глобальної культури і має свої відповіді на світоглядні революції. Епоха модерну стала тим водорозділом, коли мирські проблеми для людини почали превалювати в духовній культурі. Ринкові відносини створили умови для економічної та політичної модернізації Європи. Дуже швидко сформувалося урбанізоване суспільство з достатнім рівнем грамотності та високим ритмом життя, новими можливостями комунікації, що разом породило “нову особистість” зі своїми потребами та вимогами.

Протестантський етос, пройшовши 500-річний еволюційний шлях, викристалізував комплекс світоглядних і практичних установок. Не останню роль у ньому відіграє ідея індивідуального успіху. Часто дослідники, дивлячись на дію універсальності протестантської етики в демократичному суспільстві із соціальною справедливістю, наводять приклад життя протестантських громад у США і, як наслідок, – світосприйняття людини в умовах свободи. Дослідник О. Маркозова, здійснюючи соціологічний аналіз економічних досягнень американського суспільства, доходить висновку, що США – держава, побудована на фреймі індивідуального успіху особистості. Вона стверджує, що саме акцент на досягненні індивідуального успіху в процесі самовідданої праці, без відповідного тиску держави, на основі чітко сформульованих фреймів життєдіяльності, розповсюджених через ЗМІ, рекламу та ідеологію, дозволив створити в США нові ефективні соціальні відносини. Сила системи тримається на непохитному переконанні американців, що в умовах конкуренції можливості досягти успіху є у всіх. Авторка стверджує, що у США протестантські постулати поступилися “Американській мрії” [1, с.250].

У той же час церкви продемонстрували певні способи захисту людини від гіпертрофованого прагнення до збагачення і свою небайдужість до нових процесів. Колодний А. визнає, що з часу модерну західне християнство (насамперед протестантизм) демонструє притаманну йому ідею розумності й соціальної корисності. Останнє виявилось, зокрема, в усуненні відмінності між релігією і мораллю, зведенні теології до етики. Це, зрештою, призвело до певного нівелювання специфіки релігії, вилилося в етизоване християнство [2, с.22].

Щодо українських протестантів, то вони не визнавали індивідуальні досягнення наріжним каменем для особистісних пошуків. Аналіз життя їх громад в Україні яскраво ілюструє домінування ідеї соціального служіння у посяганнях пріоритетів віруючих. Проаналізуємо модель життєвого успіху, що сповідають вітчизняні протестанти.

За оцінкою Макса Вебера, ніколи не існувало господарської етики, яка була б детермінованою лише релігійно. Звичайно, господарській етиці притаманна певна, зумовлена географічними та історичними чинниками, міра самозаконності, яка відрізняє її від інших, зумовлених релігійно чи якимись іншими “внутрішніми” моментами стосунків людини зі світом [3, с.398]. Конфесійна ситуація в Україні – це симбіоз історичних подій, культури і національної релігійної традиції. Етнорелігійні маркери створювалися протягом століть і є обумовленими психологічними специфічностями нації. Проявом поліконфесійної культури став релігійний плюралізм, а відображенням історичної долі країни – тяжіння до демократизму.

Розповсюдження протестантизму в Україні було пов'язане із поширенням реформаційних ідей в Європі. Нова етноконфесійна спільність утворилася внаслідок взаємовпливу національних особливостей та

релігійного культу. З другої половини XIX ст. на релігійній мапі з'явилися пізньопротестантські течії. В Україні вони і сьогодні презентують цей напрямок. Найбільш чисельні громади сучасних українських протестантів такі: євангельські християни-баптисти (ЄХБ), християни віри євангельської (ХВЕ) та адвентисти сьомого дня (АСД).

Позацерковна діяльність громад та окремих віруючих – це відбиття моралі на суспільну сферу та реалізація етичного концепту церкви. Християнська етика вплинула на уявлення віруючих щодо держави, суспільства, культури. Отже, духовні цінності протестантів були і залишаються пріоритетними в позацерковній практиці та формують соціальну ідентичність віруючих. На думку протестантських авторів, це аж ніяк не протирічить раціоналізації життєвої поведінки. Відомо, що на початку XX ст. за соціальним складом українські протестанти представляли собою переважно середні верстви населення і часто вели зразкові господарства. У перші роки існування радянська влада намагалася використати економічний досвід громад віруючих, але, з початком панування воєнничого атеїзму, швидко згорнула починання. Природний зв'язок релігії і культури, історичної епохи і теології в країні, де було розпочато атеїстичний експеримент, був порушений.

У пострадянській Україні маємо нову форму співіснування церкви і суспільства, що враховує суспільний прогрес, економічні та політичні зміни. При збереженні доктринальної чистоти християнських напрямків неминучим є пристосування традиції до сучасного постмодерного контексту. Християни відчувають себе частиною громадянського суспільства та соціокультурного світу. Вони дають оцінку пануючим цінностям, у тому числі окреслюють розуміння поняття “життєвий успіх”.

За офіційними підрахунками, на початку XXI ст. протестантські організації склали 26% від всієї релігійної мережі України [4, арк.5]. За умов релігійної свободи були створені сприятливі умови для діяльності протестантських церков. У цей час протестанти першочергове значення у своїй діяльності надавали традиційним для християн цінностям, а саме: місіонерська робота, філантропія, налагодження системи релігійної освіти тощо. Підтвердження важливості замовлених напрямків роботи знаходимо в Статутах протестантських громад. Інші напрями позакультової діяльності, як-от: економічні, життєві успіхи людини та участь у політичних процесах – незмінно коментувалися віруючими як вторинні.

Неправильність розхожого висновку про цілковите занурення протестантів у мирське життя та гіпертрофоване захоплення ідеєю індивідуального успіху підтверджують результати анкетування, проведеного автором в Українській Церкві Християн Віри Євангельської. Основним мотивом приєднання неофітів до цієї церкви було названо спасіння (позитивно відповіли 94% опитаних), у той же час як матеріальне благословення є важливим для 21% опитаних. Не заперечуючи того факту, що віруючі акцентують увагу на вагомості якості посеїбного життя, головним мотивом приєднання до протестантської церкви стало “спасіння” та “вічне життя”.

Тут варто ще раз наголосити на раціоналізації життя протестантів. Нікого не дивують статті в журналах релігійного змісту на кшталт “Методика планування часу за Бенджаміном Франкліном” (“Благовісник”) [5, с.20-21], у яких наводяться інструкції для досягнення земної мети. За переконанням протестантів, старання праця в умовах ринкової економіки має призвести до матеріального збагачення. У громадах схвально оцінюють участь в економічному, політичному житті держави, але через призму допомоги у вирішенні гострих соціальних проблем. Таким чином, проголошується, що економічна діяльність віруючих повинна бути спрямована на користь Церкви, держави й суспільства. Сформовані ЄХБ принципи для соціального служіння можуть відобразити загальнопротестантську позицію: маючи достаток, потрібно навчитися бережливості та відповідальності за отримане добро [6].

Є чисельні підтвердження того, що традиційним для протестантської етики є пояснення життєвого успіху через ідею служіння. Так, Асоціація підприємців України (ASI Ukraine) проводить конгреси адвентистів-підприємців з метою познайомитися з багатьма успішними підприємцями, які активно займаються місіонерською роботою на території України. Навіть проголошується, що Асоціація адвентистів-підприємців України – це спільнота, яка створена для об'єднання, взаємної підтримки і служіння суспільству [7].

Дійсно, релігійно-аскетичне світосприймання не властиве протестантам. Але те, що цінності повинні бути релігійно зумовленими, постійно пояснюється у громадах. Промовисто це коментує декан біблійного коледжу “Світло Євангелія” Мокієнко М. (молодший) коли згадує про закономірність того, що 30-50 років тому було забаганкою, але зараз стало необхідністю. З одного боку, він вказує на звичку до речей, які роблять наше життя зручнішим і комфортнішим, але бачить межу між потребами та забаганками, застерігаючи віруючих від останнього [8, с.34-37]. Представниками Української уніонної конференції Церкви АСД підмічено, що сьогодні є “спокуса респектабельністю”, і також наголошується на важливості дотримання біблійних принципів при вирішенні соціальних проблем [9, хв.55-57]. Можна зробити висновок, що протестантське вчення виступає проти багатства як самоцілі.

Протестантські гасла про важливість життєвого успіху посилюють їх комунікації в середині соціуму як з односторонніми, так і з невірними. У цьому діалозі послідовники Реформації непохитні при відстоюванні загальнолюдських цінностей та “правильності” в житті. У підсумку вони мають цілісний погляд на саму людину та чітко визначили свою роль у суспільстві, що підтверджується змістом проповідей та матеріалами у mass media. Гасло ЄХБ “Духовний вплив членів церкви через добрі справи у суспільному житті” [10] можна вважати спільним знаменником для традиційних християнських конфесій України.

Отже, модель життєвого успіху для протестантів не зводиться лише до матеріального збагачення, а передбачає налагодження симфонійних відносин основних сфер життя суспільства. Сучасні віруючі – відповідальні, національно орієнтовані громадяни, які розуміють соціальні наслідки політичних подій.

Розміщення протестантами на сторінках журналів роздумів Черенкова М. “Богослов’я після Майдану: зрозуміти, змінитись, уявити” демонструє схвальну оцінку його висновків: “на Майдані ми були церквою просто неба. Там народжувалося християнське громадянське суспільство як новий суб’єкт, ще ніде небачений і ніким не замовлений... Церква, яка буде замовчувати Майдан, випадає з історії. Богослов’я, яке не пройшло через Майдан, не може бути автентичним й релевантним... Майдан – це простір чистої актуальної. Тут посилання на традиції, ортодоксальність та канонічність більше не працюють. Але саме так церкви можуть переключитися від внутрішніх дискусій до активної місії у світі, від пристосування до трансформації [11].

Зазначимо, що протестанти у своїх намірах підштовхнути суспільні зміни і вплинути на підвищення рівня та якості життя населення не є єдиними. У свій час Патріарх Філарет наголосив: “у нас є намір бути представленими при Єврозоюзі. Для Європи має важливе значення рівень морального стану суспільства, тому що зараз йде деградація і віддалення суспільства від загальнолюдських цінностей. І церква хотіла б вплинути на тих, хто приймає рішення з цих питань” [12]. “Пострадянської України більше не існує... Події, які сталися на наших очах, є свідченням постання нової України” – це слова Блаженнішого Любомира, сказані в Києві в листопаді 2013 року [13]. Таким чином, лідери традиційних християнських конфесій визначилися із баченням стратегічного розвитку держави як демократичної, європейської, із соціальними гарантіями та моральними нормами. Визнавши особливості постіндустріального, інформаційного суспільства за розгортання проявів парадигми, у якій знаходиться Церква, теологи визначилися із місцем віруючої людини у постмодерновому світі. Це світ, у якому панують ринкові відносини, прогресує наука і є місце для життєвого успіху.

Протестантські вчення являють собою сукупність етичних концепцій, впливають на щоденне життя та формують соціальну позицію віруючих. На сторінках преси знаходимо відповіді на проблеми свободи совісті, гідність особистості із зазначенням необхідності відстоювання прав людини.

Протестанти розуміють сучасні “соціальні хвороби” і виявляють бажання впливати на процес “лікування”. Наприклад, сестринське служіння в Українській Церкві ХВЄ передбачає опікування будинками милосердя, сирітськими будинками, а також допомогу нужденним та знедоленим [14]. Представники церкви ЄХБ на офіційному сайті звітують про результати роботи з людьми, які мають обмежені можливості, та про один із неординарних і непопулярних соціальних служінь серед християн – тюремне служіння (за підрахунками відповідального за цей напрямок служіння, вже вдалося відвідати 174 в’язниці зі 184, що функціонують в Україні) [15]. Обидві церкви підтримали капеланське служіння. Протестантська Церква Півного Євангелія “Слово віри” створила низку громадських об’єднань (“Родинне коло”, “Інформаційне світло”, “Золота осінь” тощо), які ставлять за мету: задоволення та захист соціальних, економічних, творчих, правових, культурних, духовних інтересів своїх членів, людей похилого віку, інвалідів та інших незахищених верств населення; зберігання та розповсюдження інформації, що приносить користь суспільству тощо [16]. Це далеко не повний перелік успішних проектів філантропії, ціннісно обумовлених для християн, які реалізують ідеали альтруїзму і соціальної солідарності. На практиці здійснення проектів щодо милосердя та благодійності більш різноманітне.

Трансформація християнства доби постмодерну неоднозначно сприймається вченими. Як зауважує Колодний А., “Церква відсторонюється від її природної затурбованості духовним спасінням вірних, спасінням колись потім ідесь в потойбіччі і зорієнтовується на повсякденні проблеми суспільства. Релігія йде не у свої сфери життя (політику, комерцію, благодійність, світську освіту, мас-медіа тощо), внаслідок чого відбувається розмивання власне релігійного, на релігію переносяться всі життєві проблеми, а зрештою вона втрачає свою сакральність [17, с.27]. Водночас протестанти наголошують, що стали невід’ємною частиною культури українського суспільства. Церковні спільноти поступово адаптуються до специфічностей постмодерної епохи. Культурна самобутність, чіткі соціально-політичні настрої та окреслена модель життєвого успіху є проявами національної ідентичності українських протестантів. Під тиском сучасних умов буття відбулися зміни у світосприйнятті людини: ідея індивідуального успіху в умовах нових економічних відносин і рецепція релігійної етики дозволяють говорити про трансляцію традиції в сучасний світ, відкритий для глобальних впливів.

У релігійних напрямках етичні норми формують правила моральності; у протестантизмі вони спрямовані на соціальне служіння. Модель життєвого успіху для українських протестантів не вимірюється матеріальними показниками. Тому для них розуміння життєвого успіху стало багатограним явищем, у якому складові елементи взаємодіють між собою, утворюючи можливості для особливого способу життя, стилю мислення, соціальних і духовних потреб віруючої людини.

Джерела та література

1. Маркозова О.О. США: держава, побудована на фреймі індивідуального успіху особистості / Олена Олексіївна Маркозова // Вісник національного університету “Юридична академія імені Ярослава Мудрого – 2015, №2. – С. 247-254.
2. Колодний А.М. Конфесійний плюралізм етапу постмодерну / Анатолій Миколайович Колодний / Історія релігії в Україні у 10-ти т. За ред. проф. А. Колодного. Т. 7. – К., 2011. – 600 с.
3. Вебер Макс. Соціологія. Загальноісторичні аналізи. Політика. – К., 1998. – 534 с.
4. Аналітична довідка про кількість релігійних організацій, конфесій, аналіз їх розвитку по Запорізькій області за 1991-2003 рр. // Державний архів Запорізької області. – Ф.Р-4548. – Оп.1. – Спр.150. – Арк.1-12.
5. Методика планування часу за Бенджаміном Франкліном / Благовісник – 2016 – № 1, с. 20-21.
6. Соціальний комітет – основні напрями служіння. / Офіційний сайт Всеукраїнського Союзу Церков ЄХБ. Режим доступу: <http://www.baptyst.com/sotsialnyj-komitet-osnovni-napryamy/>
7. Асоціації адвентистів-підприємців. Офіційний сайт. Режим доступу: <https://asi-ukraine.org/>

8. Мокієнко М. (молодший). Як розмежувати забганки і необхідність. / Михайло Мокієнко / Благовісник. – 2016. –№1. – С.34-37.
9. Крупський М. Не бойся испачкати свого ослика. Проповідь. / Максим Крупський / Відео з Youtube. Режим доступу: https://www.youtube.com/watch?v=-_Z2uCDS7qA
10. Бачення і резолюції Всеукраїнського Союзу Церков ЄХБ. / Офіційний сайт Всеукраїнського Союзу Церков ЄХБ. Режим доступу: <http://www.baptyst.com/bachennya-i-rezolyutsiyi/>
11. Черенков М. Богослов'я після Майдану: зрозуміти, змінитись, уявити. / Михайло Черенков // Журнал "Благовісник" – офіційне видання Церкви християн віри євангельської України. Режим доступу: <http://www.blag.org.ua/2digest/040.html>
12. Патріарх Філарет: "Мораль для суспільства відіграє більш важливу роль, ніж навіть економіка" / Офіційний сайт Української Православної Церкви Київського Патріархату. Режим доступу: <https://www.cerkva.info/patriarch/sviatishyi-patriarkh-filaret-moral-dlia-suspilstva-vidihraie-bilsh-vazhlyvu-rol-nizh-navit-ekonomika>
13. "Пострадянської України більше не існує" / Інформаційний ресурс Української Греко-Католицької Церкви. Режим доступу: <http://catholicnews.org.ua/postradyanskoyi-ukrayini-bilsh-ne-isnuie-glava-ugkc> Режим доступу: <http://catholicnews.org.ua/postradyanskoyi-ukrayini-bilsh-ne-isnuie-glava-ugkc>
14. Сестринське служіння на Волині (січень-лютий 2017) / Офіційний сайт Українській Церкві ХВС. Режим доступу: <http://www.chve.org.ua/home>
15. Соціальний комітет – основні напрями служіння. Офіційний сайт Всеукраїнського Союзу Церков ЄХБ. / Режим доступу: <http://www.baptyst.com/sotsialnyi-komitet-osnovni-naryamy/>
16. Про Церкву "Слово віри" / Офіційний сайт Протестантська Церква Повного Євангелія "Слово віри". Режим доступу: <https://sites.google.com/site/slovo7654654/home>
17. Колодний А. Вказ. праця.

Grusheva T. Protestant model of success in life through the prism of the Ukrainian spiritual tradition

The article examines the Protestants model of life's success, which is typical of Ukrainian believers. Protestant doctrine does not recognize wealth as an end in itself, and the life's success is not measured by material achievements for Ukrainian believers. In Protestant communities, the attention is focused on participation in the economic, political life of the state, as well as in helping to solve the acute social problems. Protestants of different denominations carry out charitable projects and missionary work. The synthesis of personal success with social became a model for the living standards of domestic Protestants.

Key words: Protestants, values, individual success.